

Оніщенко Н. М.

зав. відділом теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік НАПрН України

УНІФІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ УВІДПОВІДНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВСТВ

Сьогодні як ніколи, із зрозумілих причин, стає актуальною проблематика співвідношення і узгодженості внутрішньодержавного і міжнародного права. Дана проблематика актуалізується у зв'язку з тим, що однією з першочергових задач теоретичного правознавства є вироблення певних рекомендацій щодо практичної реалізації взаємовідповідності внутрішньодержавного і міжнародного права.

Ще раз наголосимо: серед багатьох актуалізованих проблем сьогодення – співвідношення¹ [5, 848] і узгодженість² [6, 484] внутрішньодержавного і міжнародного права посідає одне з центральних місць. Це легко пояснити, враховуючи останні політичні події та правові реалії. Зокрема процес асоціювання з ЄС потребує сьогодні від наукової спільноти виваженого і професійного розгляду, конструктивних, наближених до практики напрацювань. Беззаперечно, що потрібно створити передумови до підготовки законодавчого поля щодо входження України до ЄС.

Серед найбільш ефективних таких способів - уніфікація національних законодавств, за допомогою якої створюються однотипні, стандартні правові норми, що одноманітно регулюють суспільні відносини або відтворюють засади для знаходження їх спільності. Однотипне правове регулювання

---

¹ Співвідношення – взаємний зв'язок, взаємна залежність. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови.- Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2005. С.711 [848].

² Узгодженість – відповідність, єдність між чимось. Там само. С.772 [848].

відносин підвищує їх ефективність та попереджає юридичні колізії. Досить важливою складовою цього процесу є уніфікація.

У науковій літературі зустрічаються доволі різні визначення уніфікації законодавства: як процес «регулювання в межах одного правового інституту і поширення дії норм, що раніше призначалися для регулювання визначеного кола відносин»³ [3, 82-83]; як тенденція, що знаходить вираз «в об'єднанні, укрупненні нормативних актів»⁴ [4, 200]. Під уніфікацією розуміють також «усунення розбіжностей в регулюванні визначених відносин»⁵ [1, 45 с.]. Існує думка, що уніфікація — це «процес вироблення єдиних (уніфікованих) правових норм для тотожних відносин, незалежно від того, в яких правових формах такий процес здійснюється»⁶ [2, 583 с.]. Цікавою є точка зору професора О. Ющика щодо визначення уніфікації – це процес приведення державою існуючого права до єдиних засад, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин⁷ [8, 1020]. Наведені визначення точно характеризують суть явища, що розглядається. Однак вони не позбавлені недоліків. Не слід ототожнювати поняття уніфікації виробленням однакових норм, розрахованих на подібні відносини. Процес уніфікації значно ширший, складніший, тому слід розглядати його, як своєрідну науку узагальнення і єднання структур механізму правової регламентації. Його змістовні витoki формуються у свідомості законодавця як потреба вироблення уніфікованих правових моделей у визначених галузях законодавства. Проводяться порівняння найбільш оптимальних шляхів врегулювання однотипних відносин з урахуванням їх спільних властивостей і якостей як у внутрішньому, так і міжнародному праві. І лише потім розробляються правоположення з конкретних проблем. У цьому полягає суть процесу уніфікації. Втім, досить часто своє завершення вона одержує у формі технічного оформлення або у вигляді окремого нормативного

³ Поленина С.В. Основы гражданского законодательства и гражданского кодекса. – М., 1968. – С. 82-83.

⁴ Поленина С.В. Теоретические проблемы системы советского законодательства.- М., 1979. – С. 200.

⁵ Бару М.И. Унификация и дифференциация норм трудового права // Советское государство и право. – 1971. - № 10. – С. 45.

⁶ М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів.-Харків: Право, 2009.- С.313-320 [583]

⁷ Ющик О.І. Великий енциклопедичний юридичний словник/За ред. академіка НАН України Ю.С. Шемшученка.-2-ге вид. переробл. і доповн.- К.: Вид-во «Юридична думка»-2012. С. 945 [1020]

акта, чи структурного змісту відповідних розділів кодексів, положень, статутів тощо.

Отже, уніфікація має двоєдину спрямованість. Вона не тільки виробляє загальні правоположення з тих чи інших подібних проблем соціального розвитку, а й забезпечує грамотну техніко-формалізовану обробку вже прийнятих уніфікаційних положень, тобто систематизацію. Формулювання загальних норм — лише частина цього процесу, що є юридичною основою уніфікації. Такі норми можуть бути дефініціями, деклараціями, нормами-принципами, загальними дозволами, загальними заборонами тощо. Основна їх властивість — загальність — розуміється так, що відповідне нормативне положення є вихідним і спрямовуючим правовим началом на певному етапі суспільних відносин. Підтвердженням можуть бути чисельні норми, декларації прав і свобод людини і громадянина. Останні, наприклад, містять загальне посилення — дозвіл на тимчасове обмеження прав і свобод людини та громадянина у разі введення надзвичайного стану на підставі та в межах, передбачених законом.

Уніфікація — це сукупність способів однакового врегулювання тих чи інших сторін соціальних відносин. Її основною внутрішньою властивістю саме і є єдність. Названі явища нерозривно пов'язані між собою. Уніфікація сприяє синхронній дії всіх структурних елементів системи законодавства, зміцнює їх взаємозумовленість. Монолітність системи, у свою чергу, виступає юридичною основою уніфікації законодавства, потреба в якій має періодичний характер, залежно від інтенсивності та нагромадження нормативного матеріалу. Уніфікація не повинна бути заангажованою на специфіку суспільних відносин, диференційований підхід до їх регламентації. Наявність у цих відносинах - спільних властивостей і граней, їх системна єдність одночасно припускає цілісне, уніфіковане врегулювання. Ефективність такого підходу вбачається у тому, що уніфікація, по-перше, створює ряд переваг законодавчого характеру (зменшує обсяг нормативного матеріалу, виключає елементи його дублювання), по-друге — полегшує застосування правових приписів на практиці (в тому числі міжнародній).

Процес уніфікації відбувається в межах усієї правової системи, а не щодо окремих її складових частин чи структур. Його життєздатність залежить від рівня систематизації. Хоч, як уже зазначалося, ці категорії взаємозалежні, проте систематизація постійно виступає як провідний елемент. Її активність породжує диференціацію правової матерії, а отже, і потенційну потребу в уніфікації. Іншими словами, *систематизація законодавства — це такий складовий елемент, який породжує об'єктивну потребу в уніфікації*⁸ [7, 496]. Разом із тим, не слід думати, що послаблення процесу диференціації зупиняє уніфікаційний цикл. Уніфікації можуть піддаватися і соціально-правові відносини, яких не торкнулася диференціація.

До того ж, уніфікація здатна переміщуватися («вплітатися») у внутрішні прошарки законодавства і набувати розвитку всередині окремих структурних елементів, тобто змінювати рівень і сферу впливу. Звідси і деяка своєрідність шляхів здійснення уніфікації. Найпростіший з них передбачає вироблення генеральних розпоряджень, які враховують специфіку кількох різнорідних суспільних відносин. Такі положення, як правило, мають міжгалузевий характер і акумулюють у собі загальні принципи регламентації подібних явищ у різних галузях законодавства. Інший шлях уніфікації лежить у площині інституціональних перетворень. Він охоплює сферу дії одного чи кількох правових інститутів певної галузі, які прагнуть усунути розбіжності законодавчого врегулювання подібних відносин і, врешті-решт, виробити загальні правила такого врегулювання при збереженні самостійності кожного з них.

Перший варіант найбільш прийнятний: уніфікації піддається широке коло соціально-правових явищ, що завжди бажано.

Уніфікація може здійснюватися на рівні субінституту або підгалузей. В окремих випадках процес має змішаний характер, коли його впливу піддаються правові положення різних галузей законодавства, в результаті чого приймаються єдині правові акти спеціалізованого універсального змісту.

---

⁸ Шутак І.Д., Онищук І.І., Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 354-357. 496 с.

Отже, процес уніфікації, охоплює всі структурні ланки системи законодавства і є неперервним, щодо різних виникаючих потреб із сфер суспільного життя. Його застосування в різних частинах законодавчого масиву багато в чому визначається наявністю попередніх умов уніфікації і технікою її здійснення. До таких умов слід віднести високий рівень систематизації законодавства, потребу в уніфікації правового матеріалу в певній галузі соціальних відносин, підвищену «щільність» функціональних взаємозв'язків між різними структурними елементами системи законодавства, їх суперечливість, уніфікабельність законодавства тієї чи іншої галузі.

Зважаючи на функціональну розмаїтість законодавства, виділяють загальну, локальну та відомчу види уніфікації.

Список використаних джерел

1. Бару М.И. Унификация и дифференциация норм трудового права // Советское государство и право. – 1971. - № 10. – С. 45.
2. М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів.-Харків: Право, 2009.- С.313-320 [583].
3. Поленина С.В. Основы гражданского законодательства и гражданского кодекса. – М., 1968. – С. 82-83.
4. Поленина С.В. Теоретические проблемы системы советского законодательства.- М., 1979. – С. 200.
5. Співвідношення – взаємний зв'язок, взаємна залежність. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови.- Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2005. С.711 [848].
6. Узгодженість – відповідність, єдність між чимось. Там само. С.772 [848].
7. Шутак І.Д., Онищук І.І., Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І.Д. Шутак, І.І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 354-357 [496].
8. Ющик О.І. Великий енциклопедичний юридичний словник/За ред. академіка НАН України Ю.С. Шемшученка.-2-ге вид. переробл. і доповн.- К.: Вид-во «Юридична думка»-2012. С. 945 [1020].

